

ЕКСПЕРИМЕНТ З МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ – ЦЕ КРОК У МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Віктор ЧУХНО, Лідія ОЛІЙНИК

Copyright © 2007

Наше життя характеризується динамізмом, колосальною швидкістю оновлення, неосяжністю потоку інформації. Тому перед закладами освіти постає завдання навчити добувати та користуватися певними знаннями замість того, щоб передавати або транслювати якомога більше знань, виникає потреба в нових освітніх системах і прогресивних технологіях. Крім того, відомо, що майбутнього творця може виховати лише творець. А що ми маємо?

Пошук відповідей, потреба в розвитку закономірно привели нас до участі у фундаментальному експерименті з модульно-розвивального навчання (МРН). Вважаємо, що нам пощастило познайомитися зі справжнім ученим, творчою особистістю, цікавою людиною професором А.В. Фурманом, який очолює унікальний в Україні Інститут експериментальних систем освіти при Тернопільському національному економічному університеті, є автором фактично нової освітньої системи – МРН – та впроваджує її у дванадцяти школах України, серед яких і наша 164. Анатолій Васильович розробив ідеологію, теорію, методологію і технологію такого навчання (*див. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.*)

Відомо, що на шляху всього нового стоять перепопи психологічного характеру. В 1997 році експеримент розпочався в нашій школі. Причому зародився він з подолання банальної перепопи: усталена педагогічна свідомість вимагала зміни, для чого була потрібна фундаментальна перепідготовка вчителя – з учителя-предметника він мав стати педагогом-психологом-дослідником. Та завдяки інтуїції і наполегливості директора школи проф. Фурманом А.В. були проведені заняття з учителями щодо завдань, етапів та змісту запровадження модульно-розвивальної системи навчання у школі № 164. Тоді виникла ситуація, коли чи не вперше після закінчення ВНЗ педагоги вчилися самі: слухали лекції провідних спеціалістів Державної Академії керівних кадрів МО України, оволодівали уміннями під час практичних робіт та тренінгових занять, проходили і проводили психодіагностичні тестування, створювали принципово нове програмово-методичне забезпечення навчально-виховного процесу – граф-схеми, наукові проекти, розвивальні міні-підручники, сценарії розвивальної взаємодії вчителя і учнів, програми самореалізації особистості.

Упродовж десяти років адміністрація та вчителі школи систематично брали участь у Всеукраїнських освітнянських конференціях у Києві, Дніпропетровську, Запоріжжі, Бердичеві, Донецьку, Луганську, Тернополі, Херсоні. За цей час на базі школи було проведено 28 семінарів з проблем МРС навчання районного, міського, регіонального рівнів; опубліковано 20 науково-методичних статей, 10 навчальних посібників, випущено методичні збірники “*Освітні сценарії*” та “*Програми само-реалізації особистості*”.

Педагогічний колектив школи впевнився, що МРС дає змогу розв’язувати, причому не тільки теоретично, а й практично, вузол найскладніших навчально-виховних проблем. На початковій стадії експерименту найголовніше полягало в тому, щоб максимально повно реалізувати позитивний потенціал як учителя, так і учня – у розумовому, соціальному та духовному розвитку, внутрішньо мотивуючи їхню спільну розвивальну взаємодію. До того ж кожен учитель, спираючись на відповідну теоретичну модель, повинен був навчитися структурувати соціально-культурний досвід на рівні знань, умінь, норм, цінностей та науковими засобами проектувати інформаційно-пізнавальну, нормативно-регуляційну, ціннісно-естетичну та духовно-спонтанну види пошукової активності школярів, і, нарешті, він мав на практиці свідомо спрямовувати перебіг навчальних проблемних ситуацій так, щоб їх співвідношення забезпечувало прогресивне психосоціальне зростання всіх учасників модульно-розвивального процесу.

Ще у 1997–98 навч. році школа перейшла на новий режим роботи: замість уроків по 45 хв були впроваджені навчальні модулі 2х30 хв у початковій школі й 3х30 хв – у середній та старшій. І це мало науково-психологічне обґрунтування. Доведено, що в більшості дітей саме після 29-ї хвилини розумової праці настає закономірний спад активності, тому потрібна перерва, що триває 5 хв, міні-модулі у середній та старшій ланках школи подаються строєно, тобто 3х30, що становить 1,5 год астрономічного часу або 2 год академічного. Це має ще кілька переваг, серед яких такі: оптимальний розподіл часу на занятті, більш ефективна робота на підйомі психофізичних сил дитини і вчителя, усунення перевантаження дітей, оскільки відтепер вони готують домашнє завдання

не більш як із трьох предметів, замість 6–7 за класно-урочною системою, вони мають змогу виконувати домашнє завдання не тільки на репродуктивному, а й глибоко конструктивному та творчому рівнях. Водночас з переходом до 30-хвилинних уроків було створено відповідний модульний розклад навчальних занять, школа почала працювати за новим режимом роботи, в основу якого покладено чотириденний цикл.

Педколектив школи працює над єдиною науково-методичною темою *“Підвищення ефективності управління педагогічним та учнівським колективами за технологіями модульно-розвивального навчання”*. Її виконання сприяє заміні стійких авторитарно-дисциплінарних традицій управління на запровадження демократичного співробітництва між учителем та учнями з особистісним підходом в управлінській діяльності. Для цього у школі працює чітка структурно-організаційна модель управління, яка охоплює педагогічну раду, науково-методичну раду, систему атестації педкадрів, психологічну службу, ШМО, постійно діючі семінари, тимчасові проблемні творчі групи вчителів-дослідників, педагогічні майстерні, методичний вернісаж, систему самоосвіти вчителів, школу наставництва. Крім того, у школі функціонує 11 шкільних методичних об’єднань, які плідно працюють над обраними темами (початкової школи, української мови і літератури, російської мови і літератури, англійської мови, математики і фізики, природничих дисциплін, фізкультури та “Основ захисту Вітчизни”, образотворчого мистецтва і трудового навчання, історії і права, класних керівників; адміністрації школи). При цьому активно діє 11 творчих груп: дев’ять – з удосконалення та практичного використання психомистецьких технологій за модульно-розвивальною системою з навчальних дисциплін, одна із поглиблення знань з української мови та одна з проблеми “Понятійно-термінологічне поле проблемно-модульної мислєдєяльності”.

Плідно працює постійно діючий семінар “Науково-методичне забезпечення МРС навчання”, а також одна педмайстерня: “Особистісно зорієнтоване навчання. Аналіз ефективності заняття”.

Учителі узагальнюють свій досвід роботи за МРС навчання, презентують його на предметних семінарах, на районній та обласній виставках методичних розробок. Таким чином, накопичено 62 досить вагомї папки з індивідуальними методичними матеріалами, 30 робіт були виставлені на Ярмарку педагогічних ідей та нагороджені грамотами управління освіти Київської районної ради Харкова.

Під час виконання завдань розвивально-формувального етапу експерименту кожним учителем відпрацьовувалася система інноваційного забезпечення навчально-виховного процесу, а саме удосконалені граф-схеми навчальних курсів відповідно до вимог державних програм, сформовані навички складання наукових проектів до навчальних модулів і відпрацьовані уміння ними користуватися, створені та практично апробовані освітні сценарії розвивальної взаємодії вчителя та учнів, міні-підручники з метою перевірки якості опанування учнями навчального матеріалу, удосконалено програми само-

реалізації учнів з окремих навчальних дисциплін (української літератури, англійської мови, математики, російської літератури, трудового навчання, образотворчого мистецтва, історії, фізичної культури, хімії, географії, біології, з курсу розвитку мовлення молодших школярів).

Школа повністю забезпечена педагогічними кадрами. Динаміка якісного складу педколективу має позитивний характер: працює 5 учителів-методистів, 10 учителів мають педагогічне звання “старший учитель”, 1 – провідний бібліотекар, 1 – майстер спорту, 18 учителів мають кваліфікаційну категорію “спеціаліст вищої категорії”.

Важливою умовою проведення експерименту в нашій школі є *психологічний супровід* усіх учасників навчально-виховного процесу (*рис. 1*). Треба сказати, що перші кроки експерименту змінювали як ментальність учителів, учнів, так і компетентність психологів. Психологічна служба школи, під наставництвом наукового керівника експерименту А.В. Фурмана, набувала також своєї самобутності, спрямованості, сформувала свою систему роботи. Так, однією з її гілок є психологічний супровід МРСН, у т. ч. щорічна комплексна психодіагностика розвитку вчителів та учнів (інтелектуальний, соціальний, креативний, психолого-педагогічний). Результати психодіагностичних обстежень заносяться у додатки до класних журналів, що допомагає класному керівникові та вчителям-предметникам організувати продуктивну освітню роботу в класі. Крім того, з учителями проводяться консультації щодо психологічних особливостей учнів класу, способів і засобів їх педагогічно доцільного виховування на груповому і колективному рівнях організації навчання.

Наступний важливий напрямок психодіагностичного супроводу – аналітичний. Результати діагностики аналізуються та відображаються у графіках та діаграмах, за допомогою яких ведеться моніторинг розвитку учнівських та педагогічних колективів.

Ще один аспект діяльності психологічної служби – підвищення психолого-педагогічної компетентності вчителів на постійно діючих семінарах-практикумах, які спрямовані на забезпечення учителів різними стратегіями управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів у ситуаціях творчого пошуку, розширення змісту їхнього психокультурного досвіду. Все це дозволяє вчителю створювати навчальні ситуації проблемно-розвивальної взаємодії та домагатися постійного зростання потенціалу особистості наступників. Скажімо, шкільні психологи, разом з адміністрацією, започаткували роботу школи для молодих та новоприбулих учителів, яка вводить їх у психодідактичну проблематику МРСН та методологію створення новітніх освітніх технологій і систем. Серед молодих учителів регулярно проводиться анкетування щодо виявлення їхніх професійних утруднєнь. Робота наставників спрямована на допомогу новоприбулим педагогам у правильному визначенні мети і завдань модульно-розвивального заняття та стратегій їх реалізації, доцільному виборі методичних прийомів та форм навчальної роботи при викладанні окремих дисциплін.

У школі функціонує *кабінет модульно-розвивальної інноватики*, за який відповідає заступник директора з науково-методичної роботи Л.П. Олійник. У ньому є чимало стендів, за допомогою яких можна ознайомитися з метою та завданнями модульно-розвивальної системи навчання, моделлю випускника, структурою навчального модуля, технологіями створення граф-схеми, наукового проекту, освітнього сценарію, міні-підручника тощо. Є також таблиці: “Порівняльна “піраміда” методично-засобового забезпечення МРСН”, “Порівняльний аналіз освітніх систем”, “Управлінсько-технологічне забезпечення модульно-розвивальної системи навчання”, пропонуються структурно-функціональна модель та похідні поетапного впровадження МРС (*рис. 2*). Тут знаходяться також Програма “Школи свідомості”, Концепція розвитку школи, плани та програми проведених семінарів з МРС, матеріали з досвіду експериментування, взірці граф-схем, наукових проектів, освітніх сценаріїв, міні-підручників, програм самореалізації особистості учня, об’єктивованій досвід учителів із впровадження МРС (посібники, методичні розробки, друковані статті тощо).

У школі працює кабінет психології, в якому знаходяться психодіагностичні методики-супроводження МРН (анкета “Особистісної адаптованості”, тест загальних здібностей (100 задач), тест абстрактного мислення (50 задач), матриці Равена (60 задач), анкета “Хто підніме папірець”, “Ступінь задоволеності вчителів своєю діяльністю”, моніторинг розвитку педагогічного та учнівського колективів у графіках та діаграмах, наочно-демонстраційні плакати з моделями складових МРН, науково-періодична література з питань МРСН. Всі ці матеріали допомагають учителям у проведенні навчальних модулів, особливо початківцям, з якими в кабінеті модульно-розвивальної інноватики проводяться заняття-тренінги щодо освоєння модульно-розвивальної системи організації навчання.

Основна робота школи й разом з нею і психологічної служби завжди попереду, хоча головну мету досягнуто – в учителів і учнів є потреба в особистісному розвитку, бажання культурно вдосконалити шкільне довкілля. За цих умов природно підвищився рівень кваліфікації педагогічних працівників, їхній професіоналізм та продуктивність інноваційної діяльності, і показником цього є істотне збільшення кількості учнів, котрі стали переможцями олімпіад, конкурсів, турнірів, МАНу. Крім того, чітко організована робота вчителів із здібними та обдарованими учнями. Так, у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт у межах Малої академії наук України старшокласники школи щорічно посідають призові місця. Здебільшого переможцями II (районного) етапу учнівських олімпіад стають учні з 14–15 предметів. У III (обласному) етапі призові місця посідають учні з 4–5 предметів.

Щороку школярі беруть активну участь у Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика (4–5 призових місця), у II (районному) етапі обласного конкурсу знавців російської мови (3–4 призових місця). “Кращим учнем закладу освіти” у 2006–07 навчальному році визнано Ігоря Бобришева, учня 10-А класу, який у

попередньому навчальному році був учасником IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови і літератури, посів I місце у конкурсі юних літераторів “Проба пера” в номінації “Висвітлення історичної теми” (нагороджений Дипломами), є переможцем III (обласного) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з таких предметів: з української мови та літератури (нагороджений Дипломом другого ступеня), з основ економіки, з основ правознавства (нагороджений Дипломами третього ступеня). У II (районному) етапі олімпіад посів призові місця з української мови та літератури (перше), основ економіки (третє), основ правознавства (третє). Він – лауреат районного конкурсу “Юнацтво – 2005” в номінації “Кращий учень навчального закладу”. Посів третє місце в районному етапі міського конкурсу “Учень року – 2006” у номінації “Інтелектуал року”, перші місця в районному турі VIII Всеукраїнського турніру юних істориків, географів та математиків; учасник Всеукраїнського фізичного конкурсу “Левеня”, де показав відмінні результати, нагороджений Дипломом за участь у конкурсі дитячо-юнацьких творів “Моя країна в минулому, сучасності та майбутньому”, Похвальним листом за високі досягнення у навчанні, Грамотою за відповідальність, ініціативу та творчий підхід до шкільних справ.

За результатами експерименту вже можна зробити перші висновки. Щонайперше змінилося на краще ставлення дітей і батьків до навчально-виховного процесу та школи, творча діяльність педагогів сприяє психосоціальному зростанню особистості, зростає соціальна активність учнів і вчителів, змінюється образ школи, збільшується кількість випускників, котрі продовжують освіту у вищих навчальних закладах. 93% випускників щорічно стають студентами ВНЗ III–IV рівня акредитації. На 5% зросло позитивне ставлення учнів до школи (негативне зменшилося на 3%). Діти з бажанням йдуть до школи. Це дозволяє констатувати позитивну результативність упровадженної управлінської моделі на рівнях: адміністрація – педколектив – учнівські групи.

Одним із критеріїв ефективності роботи школи є результативність, яка вважається досягнутою за наявністю позитивної динаміки: 1) навчальних досягнень учнів; 2) показників психодіагностичних обстежень учнів і педагогів (дослідження інтелектуального розвитку, особистісних показників, міжособистісних взаємин); 3) ступеня задоволеності всіх учасників навчально-виховного процесу. Це підтверджують досягнення учнів школи із навчальних предметів за період з 2000–01 н. р. по 2005–06 (*табл. 1*).

Кількісні дані таблиці дають змогу зробити такі **висновки**:

1. Знання фактичного матеріалу сформовані в учнів переважно на достатньому і середньому рівнях.

2. Ефективність управління освітнім процесом у школі підтверджена результатами директорських контрольних робіт у перевідних класах, державної підсумкової атестації у випускних класах, високим відсотком випускників, які нагороджені похвальними грамо-

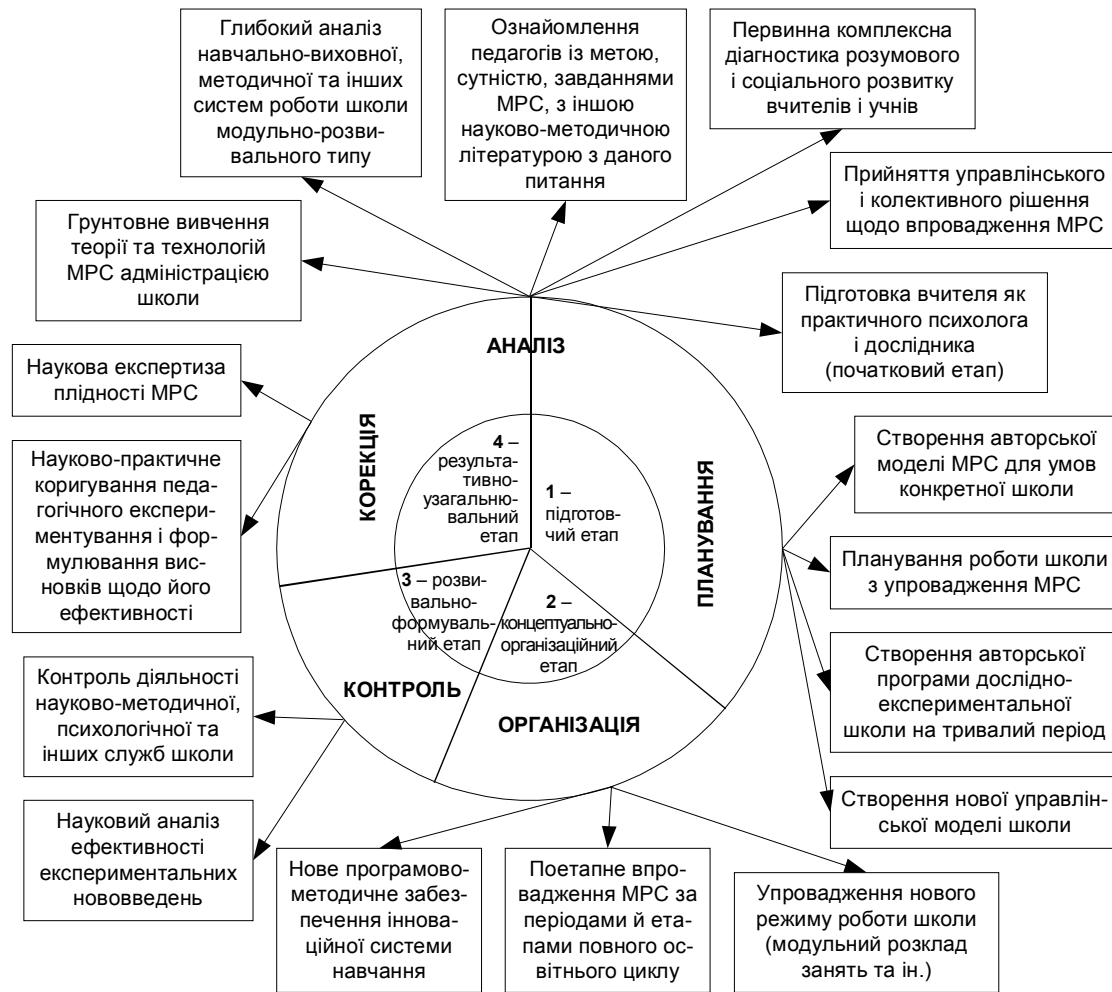

Рис. 2. Структурно-організаційна модель упровадження модульно-розвивальної системи навчання А.В. Фурмана

тами й листами, наявністю медалістів та випускників 9-х класів, котрі нагороджені свідоцтвом з відзнакою, а також високим відсотком випускників, які продовжують навчання у ВНЗ II–III рівнів акредитації.

3. Статистичний та педагогічний аналізи навчальних досягнень учнів допрофільних та профільних класів вказує на те, що значно зросла кількість учнів, які вміють застосовувати здобуті знання на практиці – типових і нетипових ситуаціях, під час соціальної взаємодії.

4. Різноманітні варіанти комбінацій навчальних курсів, факультативів, спецкурсів формують інтерес і позитивну мотивацію до профільного навчання, тим самим сприяють зростанню кількості учнів, які здатні самостійно добувати і творчо використовувати знання, готові до складання творчих проєктів, висунання нових ідей.

Загалом експеримент з МРСН дав змогу створити у школі сприятливі умови для навчання, розвитку здібностей та інтересів учнів. За підсумками навчальної

Таблиця 1
Досягнення учнів експериментальної ЗОШ №164 м. Харкова за роками

Рівень навчальних досягнень	Навчальні роки					
	2000–01	2001–02	2002–03	2003–04	2004–05	2005–06
високий	3,16	4,5	3,1	3,8	4,5	5,7
достатній	31,91	32,39	38,0	34,9	39,3	38,7
середній	56,44	55,72	54,5	59,6	54,9	54,9
початковий	8,49	7,39	4,4	1,7	1,3	0,7

Таблиця 2

Кількість випускників ЗОШ № 164 міста Харкова,
котрі вступили до навчальних закладів (у %)

Навчальний рік	Тип навчального закладу		
	ВНЗ	Технікум	ПТУ
1996–97	65,5	14,4	5,5
1997–98	75,0	6,2	10,2
1998–99	63,0	8,2	13,4
1999–2000	61,0	15,4	20,3
2000–01	70,0	10,0	16,0
2001–02	86,0	8,7	3,3
2002–03	83,0	7,8	5,6
2003–04	81,3	9,7	6,3
2004–05	90,5	6,03	0,86
2005–06	91,5	7,3	1,2

Таблиця 3

Результати анкетування педагогічного колективу ЗОШ №164 м. Харкова за роками
(у %)

Складові професійної діяльності	Навчальні роки				
	2001–02	2002–03	2003–04	2004–05	2005–06
Стосунки з адміністрацією	91	85	92	94	94
Стосунки з колегами	98	94	96	97	100
Професійна діяльність	73	83	80	91	94
Організація навчально-виховної роботи	83	79	89	79	89
Стосунки з учнями	94	84	98	94	89
Якість та рівень освоєння знань учнями	59	47	60	68	62
Здійснення планів та очікувань у школі	77	60	67	82	86
Результатами своєї роботи	71	83	76	73	89

діяльності шість випускників 9-х класів отримали свідоцтво з відзнакою, два учні 11-х класів нагороджені медалями – один золотою й один срібною, 21 учень 2-8-х та 10-х класів відзначені Похвальними листами “За високі досягнення у навчанні”, 28 учнів – “За особливі досягнення у вивченні окремих предметів”. Має місце позитивна динаміка вступу випускників 11-х класів у навчальні заклади (табл. 2).

Отже, переважна більшість випускників адаптована до подальшого продовження навчання та суспільно корисного життя. Спостерігається тенденція до збільшення кількості випускників, які, прагнучи швидше розпочати самостійне життя, обирають форми навчання та навчальні заклади, котрі гарантують здобуття у короткі терміни професійних знань, норм і навичок.

Згідно з програмою роботи експериментального майданчика щороку проводиться психодіагностичне обстеження учнів і вчителів школи на предмет їхнього розумового, соціального і творчого потенціалу, визначаються психосоціальні можливості кожного учасника

розвивальної взаємодії, кожного класного колективу і всієї школи. Підсумки таких досліджень учнівських колективів в узагальненому вигляді використовуються вчителями під час підготовки навчальних занять та виховних заходів. Результати тестування учителів-дослідників використовуються для аналізу, узагальнення та коригування навчальної, виховної та методичної роботи (табл. 3).

Модульно-розвивальна система допомагає нам сприймати учня таким, який він є. Усім педагогічним колективом ми вчимося цінувати “вершини”, здобути кожним школярем, пізнані ним зачарування, заглиблення в улюблену справу, його постійне здивування. Експеримент також вимагає копіткої праці – наполегливої, захоплюючої, плідної, творчої. Як експериментальний проект зазначена інноваційна система забезпечила культуротворчий вихід за межі школи шляхом створення позитивно розвивального вітакультурного довкілля в нашому мікрорайоні.